

Σάββας Αγουρίδης Η Αποκάλυψη του Ιωάννη

Χαρακτηρισμός και Ανάλυση του βιβλίου

Η αποκάλυψη γράφτηκε από τον Ιωάννη στα τέλη του πρώτου μ.Χ. αιώνα. Εξόριστος από τις πολιτικές αρχές της Μ. Ασίας στη νήσο Πάτμο, ο προφήτης Ιωάννης εκστασιάζεται μια Κυριακή, βλέπει δηλαδή και ακούει πράγματα για το παρόν και το εγγύς μέλλον της εκκλησίας των χρόνων του, που εξαγγέλουν την καταστροφή ενός ολόκληρου κόσμου και τη δημιουργία ενός άλλου. Μόνο σε έκσταση, δια μέσου εικόνων, συμβόλων και αινιγμάτων από την παράδοση της Βίβλου και του ιουδαϊκού Αποκαλυπτισμού μπορεί ο Ιωάννης να μιλήσει ως χριστιανός εξ Ιουδαίων για ένα τόσο μεγάλο θέμα με τρόπο πειστικό και αφομοιώσιμο από τους αναγνώστες του.

Αν δεν ξέρουμε την αφορμή της συγγραφής του βιβλίου δεν καταλαβαίνουμε καθαρά τίποτε από το περιεχόμενό του. Κι η αφορμή ήταν η σύγκρουση χριστιανικής εκκλησίας και αυτοκρατορικής θρησκευτικής λατρείας, ο πόλεμος του Χριστού προς τον Καίσαρα. Μετά την πτώση της Δημοκρατίας (31 π.Χ.) και την εγκαθίδρυση της Αυτοκρατορίας με τον Αύγουστο, η Ρώμη προσχώρησε προς την ανατολικής προέλευσης λατρεία του άρχοντα. Προχώρησε δηλαδή σε μια πολιτικοποίηση της θρησκείας

ή σε μια θρησκευτικοποίηση της πολιτικής, με τρομερές συνέπειες για την ανθρώπινη συνείδηση, για την όποια ελευθερία του ατόμου και για την έννοια και τα συμφέροντα της ανθρώπινης κοινωνίας. Οι Ιουδαίοι, αλλά προπαντός οι χριστιανοί, ήταν εντελώς αντίθετοι προς αυτό το αυτοκρατορικό πρόγραμμα πολιτικής και πνευματικής υποδούλωσης. Για το λόγο αυτό ο Ιωάννης, μαζί με άλλους προφήτες χριστιανούς, στάλθηκε εξορία στην Πάτμο. Σε περιοχές μάλιστα όπως η Μ. Ασία, καθώς ξέρουμε από τις επιγραφές, το πρόβλημα αυτό είχε πάρει μεγάλη οξύτητα. Το ίδιο σε περιοχές όπως ο Πόντος και η Γαλατία. Εκτός από την Αποκάλυψη του Ιωάννη, κείμενα ως η Α΄ Επιστολή Πέτρου και η Αλληλογραφία του Διοικητή στον Πόντο Πλίνιου προς τον αυτοκράτορα Τραϊανό (112 μ.Χ.), δείχνουν καθαρά ότι ο χριστιανισμός ήταν στον κατάλογο των απαγορευμένων σωματείων (*societates illicitae*), και ότι στους χριστιανούς εφαρμοζόταν το «ιδιώνυμο», καταδικάζονταν δηλαδή από τα κοινά δικαστήρια όχι ως παραβάτες του ποινικού νόμου αλλά «διά το όνομα», δηλαδή ως χριστιανοί. Κύριο λοιπόν θέμα της Αποκάλυψης είναι η σύγκρουση εκκλησίας (το σφαγμένο αρνί) προς την αυτοκρατορία

(το στρατοκρατικό θηρίο), του Χριστού προς τον Καίσαρα. Αυτό το θέμα διατρέχει την *αποκάλυψη*, αν αυτό δεν το καταλάβουμε, χάσαμε το νόημα του βιβλίου.

Την *Αποκάλυψη* θα μπορούσαμε να χωρίσουμε σε πέντε μέρη. Το πρώτο μέρος (κεφ. 1-3) κατέχουν κυρίως οι επιστολές που ο Χριστός υπαγορεύει στον προφήτη, για να σταλούν προς τις Επτά Εκκλησίες της Μ. Ασίας, ως εκπροσωπούσες το σύνολο των χριστιανικών εκκλησιών. Εντύπωση εδώ κάνει τούτο: Όπως ένας στρατάρχης πριν από τη μεγάλη και αποφασιστική μάχη επιθεωρεί τα δικά του στρατεύματα, έτσι και ο Χριστός περνάει μέσ' από τις εκκλησίες της Μ. Ασίας και κάνει τη διαπίστωση τόσο της υπάρχουσας ετοιμότητας και πιστότητας όσο και της τάσης προς ποικίλων ειδών συμβιβασμού προς τον αντίπαλο. Ο Ιωάννης είναι σαφέστατος επί του προκειμένου. Προς την εκκλησία της Λαοδικείας γράφει, π.χ., τα εξής: «... οίδα σου τα έργα, ότι ούτε ψυχρός ει ούτε ζεστός. *Οφελον ψυχρός ης ή ζεστός. Ούτως ότι χλιαρός ει, και ούτε ζεστός ούτε ψυχρός, μέλλω σε εμέσαι εκ του στόματός μου*» (3, 15-16). Οι Επτά Εκκλησίες της Ασίας μας δίνουν μια εικόνα γενική ως προς το κύριο πρόβλημα της εκκλησίας των χρόνων εκείνων. Ο προφήτης όμως πρόβλεπε λίαν εγγύς επιδείνωση της κατάστασης, και αυτή την επιδείνωση συνέδεσε, σύμφωνα με τη γενική προσδοκία της εκκλησίας των χρόνων του, προς τη Β' Παρουσία του Χριστού και προς τη ριζική αλλαγή του παρόντος κόσμου από μάζα απωλείας που είναι σε *καινό ουρανό και καινή γη*. Αυτό πρέπει να το προσέξουμε ιδιαίτερα, για να εκτιμήσουμε σωστά τι θέλει να μας πει ο Ιωάννης.

Το τελευταίο τμήμα της *Αποκάλυψης* (κεφ. 19-22), που κλείνει αισιόδοξα το όλο

βιβλίο, περιγράφει υπό ποιες συνθήκες ο γνωστός μας φοβερά τάλαιπρωρημένος κόσμος θα μετατραπεί σε καινό ουρανό και καινή γη, και πώς, μετά την πτώση της πόρνης Πόλης Βαβυλώνας, που εκμαύλισε όλους τους λαούς της γης, ο Θεός φτιάχνει τη δική του Πόλη επί της γης, στήνει την κατοικία του, όχι πια στον ουρανό αλλά επί της γης μετά των ανθρώπων.

Τα ενδιάμεσα του βιβλίου κεφάλαια (4-19) δεν αντιπροσωπεύουν ούτε το παρόν της εκκλησίας ούτε το μέλλον, αλλά ένα σενάριο του προφήτη, που το βλέπει να έρχεται στο αναμεταξύ, ωσάν να πρόκειται για την αναγκαία σκληρή μεταβατική περίοδο — πολύ σκληρή, αφού και η αλλαγή που αναμενόταν ήταν πολύ μεγάλη. Με λίγα λόγια θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε αυτά που ισχυρίζεται ο προφήτης ότι θα έλθουν, σύμφωνα με το εσχολογικό-αποκαλυπτικό αυτό σενάριο, μέσα σε τρεις κύριες πράξεις.

Η *πρώτη πράξη* αρχίζει στα κεφάλαια 4-5 με την *εnthρόνιση* του Ιησού στον ουρανό ως αρχιστράτηγου των επιχειρήσεων κατά της εξουσίας του θηρίου. Ο θρόνος του Θεού είναι στο κέντρο του σύμπαντος και ο Ιησούς, υπό το σύμβολο του *σφαγμένου Αρνιού*, αναλαμβάνει την αρχηγία. Ύμνοι αναπέμπονται για δύναμη και κράτος στο Θεό και στο Αρνί. Όπως στις enthronώσεις των αυτοκρατόρων της Ρώμης, έχουμε και εδώ *acclamatio*. Το σχέδιο των επιχειρήσεων κατά του εχθρού εκδιπλώνεται σε τρεις επτάδες δεινών και συμφορών που εξαπολύονται επάνω στον κόσμο και την αυτοκρατορική εξουσία: επτά Σφραγίδες, επτά Σάλπιγγες και επτά Φιάλες ολοκληρώνουν την καταστροφή του παλαιού κόσμου.

Στα κεφάλαια 6-9 έχουμε την *Πρώτη Πράξη* με τις επτά σφραγίδες. Ανοίγονται η μια μετά την άλλη και έρχεται θανατικό πά-

νω στο ένα τρίτο των ανθρώπων, ως ένα είδος προκαταρκτικής κρίσης, αφού, όπως δηλώνεται ρητά, ο σκοπός είναι η μετάνοια των δύο τρίτων — ένας σκοπός όμως που δεν επιτυγχάνεται, όπως θρηνώντας βεβαιώνει ο συγγραφέας. Για να έλθει ο νέος κόσμος πρέπει να φύγει ο παλαιός, κι όλοι οι αποκαλυπτικοί συγγραφείς, ιουδαίοι ή χριστιανοί, βρίσκουν σ' αυτή τη διαδικασία το σωστό φάρμακο, έχοντας κατά νου τι συνέβη με την περίπτωση του κόσμου κατά τον Κατακλυσμό του Νώε. Χάλασε ο κόσμος από την ανομία και την αμαρτία κι ο Θεός σκέπτεται να τον καταστρέψει, κάνοντας τελικά την αρχή ενός νέου κόσμου με τον Νώε και την οικογένειά του, όπως κάποτε είχε αρχίσει τον κόσμο μας με τον Αδάμ και την Εύα. Χωρίς αυτή την προκατάληψη στον Ιωάννη δεν μπορούμε να καταλάβουμε πώς ο ερχομός του νέου κόσμου απαιτεί την απαλλαγή από τον παλαιό.

Το κεντρικό όμως θέμα της αποκάλυψης είναι στα κεφάλαια 10-14, όπου μετά από κάποια προκαταρκτικά, περιγράφεται η επίθεση του δράκοντα κατά της εκκλησίας του Χριστού σε μια πρώτη εικόνα, και σε μια δεύτερη εικόνα η επίθεση του θηρίου από τη θάλασσα εναντίον των «αγίων» μαζί με ένα θηρίο από την ξηρά (=το προπαγανδιστικό υπέρ της λατρείας του αυτοκράτορα ιερατείο). Και τα δύο θηρία επιδιώκουν να «σφραγίσουν» υπό την ηγεμονία τους όλους τους ανθρώπους, να υποτάξουν τα πάντα.

Σύμφωνα με παμπάλαιες ανατολικές παραστάσεις, ο δράκοντας —η δύναμη του κακού— στέκεται μπροστά σε μια γυναίκα που πρόκειται να γεννήσει κάτι καινούργιο, το Μεσσία-σωτήρα. Η γυναίκα ζωγραφίζεται με ουράνια δόξα. Ο δράκοντας τον καταδιώκει για να την αφανίσει, γιατί αυτή γέννησε το καινούργιο μέσα στον κόσμο

μαζί με το Μεσσία. Στα κείμενα της Νεκρής Θάλασσας συναντάμε στη θρησκευτική φιλολογία των Εσσαίων μια παράλληλη εικόνα. Οι Εσσαίοι πίστευαν πως αυτοί ήταν η γυναίκα που γέννησε την καινούρια σπορά μέσα στον κόσμο, μαζί βέβαια με το Μεσσία.

Το θηρίο από τη θάλασσα, που ο Ιωάννης δίνει το όνομά του με τον αριθμό 666 («Ο έχων νουν ψηφισάτω τον αριθμόν του θηρίου· αριθμός γαρ ανθρώπου εστιν, και ο αριθμός αυτού εξακόσια εξήκοντα εξ», 13, 18), είναι ο Νέρωνας, είναι η αυτοκρατορική εξουσία υπό τη μορφή του Νέρωνα, όπως κυκλοφορούσε μέσα σε ένα ρωμαϊκό μύθο που ήταν πολύ γνωστός περί το τέλος του πρώτου αιώνα. Σύμφωνα με το μύθο αυτό —που παραθέτουν σχεδόν όλοι οι Ρωμαίοι ιστορικοί— ο Νέρωνας δε δολοφονήθηκε το 68 μ.Χ., κατάφερε να διαφύγει στην Ανατολή, στους Πάρθους, από όπου θα επέστρεφε μια μέρα για να εκδικηθεί τη ρωμαϊκή αριστοκρατία για την απόπειρα να τον δολοφονήσει. Ο Ιωάννης κάνει επανειλημμένως φανερό πως πρόκειται για το αυτοκρατορικό πρόσωπο αυτού του μύθου. Το αυτοκρατορικό θηρίο είναι αυτό που έχει «μίαν εκ των κεφαλών αυτού ως εσφαγμένην εις θάνατον, και η πληγή αυτού εθεραπεύθη» (13,3). Οι άνθρωποι προσκαλούνται από το δεύτερο θηρίο (εκ της ξηράς) να προσκυνήσουν «το θηρίον το πρώτον, ου εθεραπεύθη η πληγή του θανάτου αυτού» (13,12). Επίσης, στο κεφάλαιο 17,7 εξ., ο Ιωάννης υπόσχεται να πει στον αναγνώστη το μυστήριο που κρύβει αυτό το θηρίο: «Το θηρίον ο είδες ην και ουκ έστιν, και μέλλει αναβείναι εκ της αβύσσου... και το θηρίον ο ην και ουκ έστιν, και αυτός όγδοός εστιν, και εκ των επτά εστιν, και εις απώλειαν υπάγει». Ο χαρακτήρας του δεύτερου θηρίου φαίνεται πολύ καθαρά· είναι

το ιερατείο της αυτοκρατορικής λατρείας. Γράφοντας ο Ιωάννης στο κεφάλαιο 19, 20 για το φοβερό τέλος των δύο θηρίων, σημειώνει με αρκετή σαφήνεια: «Και επιόσθη το θηρίον και μετ' αυτού ο ψευδοπροφήτης ο ποιήσας τα σημεία ενώπιον αυτού, εν οίς επλάνησεν τους λαβόντας το χάραγμα του θηρίου και τους προσφωνούντας τη εικόνη αυτού...». Τελικά, είναι αυτός ο Nero Redivivus που στα κεφάλαια 17 και 18 της *Αποκάλυψης* βάζει φωτιά και κατακαίει ολόκληρη την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας. Οι έμποροι που θρηνούν για την απώλεια των κερδών τους εξαιτίας της καταστροφής της πόλης «έκραζον βλέποντες τον καπνόν της πυρώσεως αυτής λέγοντες· ουαί ουαί η πόλις η μεγάλη, εν η επλούτησαν πάντες οι έχοντες τα πλοία εν τη θαλάσση εκ της τιμότητος αυτής» (=από τον πλούτο της). Ήταν ψέμμα πως οι χριστιανοί τον Ιούλιο του 64 μ.Χ. έβαλαν φωτιά στην πόλη αυτή θα κατακαεί από τον ίδιο τον Νέρωνα στο τέλος.

Αυτό που εκπλήσσει στην *Αποκάλυψη* είναι, αφενός, το μέγεθος των συμφορών που έρχονται επί του παλαιού κόσμου, και, αφετέρου, ο μεγάλος αριθμός των μαρτύρων που περιμένει ο Ιωάννης να αντισταθούν στο θηρίο. Έχουμε δύο πολύ εκφραστικές επί του δεύτερου θέματος εικόνες στα κεφάλαια 7 και 14. Στο ερώτημα του στίχου 6, 17 «... και τις δύναται σταθήναι» (ποιος θα μπορέσει να υπομείνει αυτή τη δοκιμασία;) παρεμβάλλει ως απάντηση ολόκληρο το κεφάλαιο 7: θα είναι πάρα πολλοί αυτοί που θα αντισταθούν. «Και ήκουσα τον αριθμόν των εσφαγμένων, εκατόν τεσσαράκοντα τέσσερες χιλιάδες εσφαγμένοι εκ πάσης φυλής υιών Ισραήλ... Μετά ταύτα είδον, και ιδού όχλος πολύς, ον αριθμήσαι αυτόν ουδείς εδύνατο, εκ παντός έθνους και φυλών και λαών και γλωσσών...» (7, 4 εξ.) Αυτοί οι μάρτυρες του κεφαλαίου 7 είναι «οι ερχόμενοι εκ της θλίψεως της μεγάλης...», και η μεγάλη θλίψη είναι αυτή που περιγράφουν τα κεφάλαια 12-13 εξαιτίας της επίθεσης του θηρίου κατά της εκκλησίας. Από τη μια μεριά, ύστερα από τρομακτικές συμφορές ο κόσμος δε μετανοεί· από την άλλη, στην κρίσιμη ώρα πολλοί άνθρωποι προβάλλουν αντίσταση και προτιμούν το μαρτύριο και όχι την παράδοση στο θηρίο. Αυτή την προτίμησή του προς το μαρτύριο με κανένα τρόπο δεν προσπαθεί να αποκρύψει ο Ιωάννης: «Εί τις έχει ους ακουσάτω. Εί τις εις αιχμαλωσίαν, εις αιχμαλωσίαν υπάγει (=όποιος είναι να εξοριστεί, θα πάει βέβαια στην εξορία)· ει τις εν μαχαίρη αποκτενεί, δει αυτόν εν μαχαίρη αποκτανθήναι (=όποιος δικαστεί να χάσει το κεφάλι του με ξίφος, αυτός πρέπει να το χάσει). Ώδε εστιν η υπομονή και η πίστις των αγίων (=Αυτή είναι η πρόσκληση στους αγίους για υπομονή και πίστη)» (13, 9-10). Δεν μπορείς να πεις τον Ιωάννη αισιόδοξο ούτε όμως και απαισιόδοξο ούτε ελιτίστα, αφού δέχεται ότι τόσο πολλοί άνθρωποι παραδίδονται τελικά στο μαρτύριο για να γλυτώσουν από την ανθρώπινη αποβαρβάρωση. Αυτό που είναι πέρα από κάθε συζήτηση είναι τούτο ασφαλώς, ότι δηλαδή η εκκλησία του Χριστού, κατά τον Ιωάννη, ανάμεσα σ' αυτό τον κόσμο των θηρίων, μπορεί να είναι μόνο εκκλησία μαρτύρων και τίποτε άλλο. Μάλιστα, ειδικά για τους μάρτυρες της «μεγάλης θλίψεως» ο Ιωάννης προβλέπει ειδικό bonus, ειδικό βραβείο. Ανασύρει από την εβραϊκή παράδοση τα περί «χιλιετούς βασιλείας» και μετατρέπει αυτή τη χιλιετή δικτατορία των αγίων σε ειδικό bonus για τους μάρτυρες κατά της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής λατρείας.

Η Τρίτη Πράξη του δράματος της Απο-

κάλυψης περιγράφεται στα κεφάλαια 15-19 με την εξαπόλυση των επτά Φιαλών από συμφορές. Εδώ όμως πρόκειται για την απειλή του ουράνιου και θείου κόσμου κατά της αυτοκρατορικής δυνάμεως. Την επίθεση της αυτοκρατορίας κατά της εκκλησίας διαδέχεται η απειλή του ουράνιου κόσμου με διάφορα μέσα: Ο Nero Redivivus πιστεύει πως ενεργεί προς χάρη του εαυτού του, χρησιμοποιείται όμως από το Θεό για το δικό Του εσχατολογικό στόχο. Ο Νέρωνας με τα αυτοκρατορικά και τα πολλά συμμαχικά του στρατεύματα καταστρέφει το κέντρο της αυτοκρατορικής δύναμης και εξουσίας, την πόρνη Βαβυλώνα, εκτελώντας έτσι το θείο βούλημα και προκαλώντας την αγαλλίαση των ουρανών. Σε μία ώρα, πολύ σύντομα, η πόρνη Βαβυλώνα ερημώθηκε. Κι ο προφήτης Ιωάννης ξεσπάει σε αλαλαγμούς χαράς: «Ευφραίνου επ' αυτή, ουρανέ και οι άγιοι και οι απόστολοι και οι προφῆται, ότι ἔκριεν ο Θεός το κρίμα υμῶν ἐξ αὐτῆς (=γιατί ο Θεός την εκδικήθηκε προς χάρη σας)» (18, 20). Ο ίδιος ο μυθικός αυτοκράτορας αποδύεται με το στρατό του στον «εσχατολογικό πόλεμο» κατά του Μεσσία που κατεβαίνει με τις ουράνιες στρατιές. Ο αυτοκρατορικός στρατός ηττάται κατά κράτος και τα όρνεα του ουρανού καλούνται στο μακάβριο δείπνο από τα θύματα του εσχατολογικού Πολέμου, περί του οποίου —ειρήσθω εν παρόδω— έχουμε πάρα πολλές πληροφορίες από το Εσσαιϊκό κείμενο του Qumran που επιγράφεται *Το Βιβλίο του Πολέμου των Υιών του Φωτός προς τους Υιούς του σκότους*. Ο μύθος και το σύμβολο δεν πρέπει

να γίνουν εμπόδιο να καταλαβαίνουμε την πραγματικότητα πίσω από αυτά.

Μέσα από αυτό το σενάριο ο Ιωάννης είδε την έξοδο της εποχής του από την κρίση. Κάνει εντύπωση η πίστη του, η υπομονή και το θάρρος του, η παλληκαριά του. Γι' αυτό και το βιβλίο του είναι άγγελο ελπίδας για όσους το διαβάζουν με την έννοια που αυτός το έγραψε. Τελικά, οι μάρτυρες της μεγάλης θλίψης παίρνουν το bonus που ο Ιωάννης τους υποσχέθηκε. Αλλά και όλη η ανθρωπότητα στα κεφάλαια 19-22 της *Αποκάλυψης* βρίσκει την εκπλήρωση των ελπίδων της. Από το κεφάλαιο 4 μέχρι το 19 ο θείος κόσμος αντιμετωπίζει την τραγωδία των ανθρώπων μέσα από μια Ουράνια Λειτουργία. Μέσα από αυτή την ουράνια λειτουργία, που τόσο λαμπρά περιγράφει ο Ιωάννης, ο θείος κόσμος παρακολουθεί, σχεδιάζει, ανέχεται και τελικά εκτελεί σχέδιο στρατηγικό συντριβής του κακού στη μορφή των στρατοκρατικών αυτοκρατοριών. Από το κεφάλαιο 19 και εξ. δεν υπάρχει πια ούτε ουρανός ούτε ουράνια λειτουργία· μετά τη συντριβή της πόρνης πόλης Βαβυλώνας, του κέντρου αυτού της στρατοκρατικής και οικονομικής δύναμης, εγκαθίσταται στη γη η Πόλη του Θεού, τελούνται οι γάμοι του Μεσσία με την ανθρωπότητα, και η ζωή της νέας αυτής πόλης του Θεού είναι η νέα λειτουργία: «...Και ναόν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ· ὁ γὰρ κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ ναός αὐτῆς ἐστίν, καὶ τὸ ἀρνίον. Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ· ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον...» (21, 22-23).